

KILKA UWAG O FUNKCJI I ZNACZENIU ETYCZNYCH I DEONTOLOGICZNYCH STANDARDÓW WYKONYWANIA ZAWODÓW PRAWNICZYCH

1. Rola zasad etycznych w sferze określenia preferowanych sposobów wykonywania czynności procesowych to jedno z istotniejszych zagadnień etyki normatywnej zawodów prawniczych¹. Znaczenie standardów etycznych analizowane bywa w dwóch perspektywach. Ogólnej, odnoszącej się do zasad pełnienia przez prawników przypisywanych im ról społecznych i zawodowych w danym systemie prawa oraz szczegółowej, dotyczącej reguł skonkretyzowanych dla wyodrębnianych gałęzi systemu prawa. W zależności od obranej perspektywy akcentuje się inne aspekty zasad etyki i deontologii zawodowej, wykorzystuje także nieco inną metodę analizy. Stąd też podejmując próbę przedstawienia kilku uwag dotyczących etycznych i proceduralnych determinant pełnienia funkcji sędziego, obrońcy i oskarżyciela w kontradiktoryjnym procesie karnym, zdecydowałem o podzieleniu materii na dwa opracowania, z których pierwsze odnosi się do ogólnych zagadnień związanych z funkcją i znaczeniem etycznych zasad wykonywania zawodów prawniczych, drugie, nawiązując do konkluzji zamykających pierwszą część rozważań, zawiera uwagi dotyczące znaczenia zasad etycznych i deontologicznych jako determinant pełnienia funkcji sądenia, oskarżenia i obrony w kontradiktoryjnym procesie karnym.

2. Z perspektywy ogólnej wystarczy chociażby pobieżnie przejrzeć zbiory etyki zawodowej: sędziego², adwokata³, radcy prawnego⁴ czy najnowszy prokurato-

¹ Problematyce tej poświęcono w ostatnim okresie kilka opracowań. Zob. w szczególności T. Pietrzykowski, *Etyczne problemy prawa. Zarys wykładu*, Katowice 2005; M. Król, M. Ustaborowicz, S. Wojtczak, M. Wysoczyńska, P. Łabieniec, *Etyka zawodów prawniczych. Metoda case study*, red. M. Król, Warszawa 2011; *Etyka prawnika. Etyka nauczyciela zawodu prawniczego*, red. E. Łojko, Warszawa 2006; R. Sarkowicz, *Amerykańska etyka prawnicza*, Kraków 2004; *Etyka zawodów prawniczych w praktyce. Wzajemne relacje i oczekiwania*, red. G. Borkowski, Lublin 2012; Z. Krzeмиński, *Etyka adwokacka. Teksty, orzecznictwo, komentarz*, Kraków 2003; J. Naumann, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, Warszawa 2012. Zob. też M. Zaborski, *Recenzja pracy J. Naumanna: Zbiór Zasad Etyki i Godności Zawodu. Komentarz*, „Palestra” 2012, nr 9–10, s. 271 i n.; A. Bąkowski, *Zbiór zasad etyki adwokackiej i godności zawodu w świetle Komentarza adwokata Jerzego Naumanna*, „Palestra” 2012, nr 9–10, s. 227 i n. Por. też niezwykle interesujące i inspirujące uwagi S. Dąbrowskiego i A. Łazarskiej, *O sprawiedliwości w wymiarze sprawiedliwości*, „Palestra” 2012, nr 9–10, s. 9–17.

² Zob. Zbiór zasad etyki zawodowej sędziów, załącznik do uchwały Nr 16/2003 Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 19 lutego 2003 r. (publikowany także jako załącznik w części 3 materiałów zamieszczonych w zbiorczym opracowaniu: *Etyka zawodów prawniczych*, red. G. Borkowski, s. 271 i n.).

³ Zob. Zbiór zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeks etyki adwokackiej), obwieszczenie Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 14 grudnia 2011 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeks etyki adwokackiej) ze zmianami wprowadzonymi uchwałą Naczelnej Rady Adwokackiej Nr 33/2011–54/2011 z dnia 19 listopada 2011 r. (publikowany także jako załącznik w części 3 materiałów zamieszczonych w zbiorczym opracowaniu: *Etyka zawodów prawniczych*, red. G. Borkowski, s. 275 i n.).

⁴ Kodeks etyki radcy prawnego, załącznik do uchwały Nr 8/VIII/2010 Prezydium Krajowej Rady Radców

ra⁵, by dostrzec, że stosowne postanowienia dotyczące sposobów zachowania oraz relacji między przedstawicielami poszczególnych profesji prawniczych podczas wykonywania czynności procesowych zamieszczone zostały w wyodrębnionych częściach zbiorów zasad etyki zawodowej poszczególnych profesji prawniczych. W przepisie art. 30 Zbioru zasad etyki radcy prawnego, zamieszczonym w Rozdziale V, pt. *Stosunki z sądami i innymi urzędami*, stanowi się, że „radca prawny powinien dbać, aby jego zachowanie nie naruszało powagi sądu, urzędu i instytucji, przed którymi występuje oraz o to, aby jego wystąpienia nie naruszały godności osób uczestniczących w postępowaniu. W szczególności radca prawny powinien odnosić się z należyтым szacunkiem do adwokatów, radców Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa, rzeczników patentowych i doradców podatkowych”, w art. 31 Zbioru wskazuje się zaś, że „radca prawny nie może publicznie okazywać swego osobistego stosunku do pracowników wymiaru sprawiedliwości, klientów oraz osób, których dotyczą czynności przez niego wykonywane”. W Zbiorze zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeksie etyki adwokackiej) analogiczne postanowienia zawarte zostały w Rozdziale III, pt. *Stosunek do sądu i innych organów, przed którymi występuje adwokat*. Rozpoczynający Rozdział III Kodeksu etyki adwokackiej § 27 wskazuje, że „adwokat obowiązany jest zachować umiar i takt wobec sądu, urzędów i instytucji, przed którymi występuje. Nawet w razie niewłaściwego zachowania osób biorących udział w postępowaniu sądowym adwokat powinien wykazać się opanowaniem i taktem”. W Zbiorze zasad etyki zawodowej sędziów podkreśla się, że „sędzia powinien zawsze kierować się zasadami uczciwości, godności, honoru, poczuciem obowiązku oraz przestrzegać dobrych obyczajów” (§ 2), zaś „w odniesieniu do stron i innych osób uczestniczących w postępowaniu sędzia powinien zachowywać godną postawę, cierpliwość, grzeczność, a także wymagać od tych osób właściwego zachowania” (§ 12). Wreszcie w Zbiorze zasad etyki zawodowej prokuratorów w § 15 podkreśla się, że „wykonując czynności przewidziane w ustawie, prokurator współdziała z sądem, prezesem sądu, przewodniczącym wydziału, upoważnionym sędzią, innym uprawnionym organem, obrońcą, pełnomocnikiem oraz funkcjonariuszami organów ścigania w duchu wzajemnego poszanowania i zrozumienia pełnionych ról. Prokurator unika poufałości w relacjach zawodowych z przedstawicielami organów i osobami, o których mowa w ust. 1, oraz innych sytuacji z ich udziałem, które mogłyby nasuwać wątpliwości co do jego niezależności, obiektywizmu, bezstronności lub poczucia sprawiedliwości”.

3. Sygnalizowane we wszystkich normatywnych zbiorach etyki zawodowej zasady rzeczowości, profesjonalizmu, umiaru, taktu, godności, cierpliwości, grzeczności, szacunku, zachowania powagi, zaliczane są do fundamentalnych elementów kanonu prawniczego *savoir vivre'u*, o takim znaczeniu, że twórcy cytowanych wyżej zbiorów zasad etyki zawodowej poszczególnych profesji prawniczych uznali za zasadne i konieczne zamieszczenie w nich stosownych zapisów odnoszących się do reguł zachowania⁶. Jak-

Prawnych z dnia 28 grudnia 2010 r. (publikowany także jako załącznik w części 3 materiałów zamieszczonych w zbiorczym opracowaniu: *Etyka zawodów prawniczych*, red. G. Borkowski, s. 289 i n.).

⁵ Zbiór zasad etyki zawodowej prokuratorów, załącznik do uchwały Nr 468/2012 Krajowej Rady Prokuratury z dnia 19 września 2012 r.

⁶ Trzeba jednak podkreślić, że kwestie związane ze stosunkiem do sądu i władz oraz zasadami zachowania się przed nimi adwokata stanowiły wielokrotnie przedmiot wypowiedzi sądów dyscyplinarnych. Zakres wypowiedzi orzecznictwa dyscyplinarnego był niezwykle szeroki, czego dowodzi m.in. to, że w opracowaniu

kolwiek przyjęte w cytowanych zbiorach zasad etyki zawodowej i godności zawodu postanowienia dotyczące preferowanych czy też zalecanych sposobów postępowania i zachowania są odbierane jako naturalne, a wręcz oczywiste przez przedstawicieli poszczególnych zawodów prawniczych⁷, to jednak spojrzenie na te zapisy przez osoby niezwiązane z wykonywaniem profesjonalnych czynności w toku postępowania toczonego na podstawie przepisów prawa częstokroć wywołuje zdziwienie, a nawet zakłopotanie. Wszak kodeksy etyki zawodowej adresowane są do profesjonalistów, wykształconych na poziomie uniwersyteckim oraz postuniwersyteckim prawników, przedstawicieli zawodów cieszących się właściwym społecznym prestiżem, posiadających wiedzę o adekwatnych sposobach postępowania. Jeżeli przyjąć takie domniemanie, to pojawić się może pytanie o potrzebę i sens umieszczenia w aktach normatywnych⁸ zapisów odnoszących się w znacznym stopniu do dobrych obyczajów⁹ czy też reguł właściwego zachowania¹⁰.

4. Istotę i znaczenie normatywnych zapisów odnoszących się do kwestii wzajemnych relacji profesjonalistów w sytuacjach procesowych dobrze oddaje treść § 1 ust. 1 Zbioru zasad etyki adwokackiej i godności zawodu (Kodeksu etyki adwokackiej), określającego zarazem najgłębszy sens etyki zawodowej, której „zasady wynikają z norm etycznych przystosowanych do zawodu adwokata”. Podobnie istotę zawodowych norm etycznych ujmuje się w Kodeksie etyki radcy prawnego, wskazując, że wynikają one z ogólnych norm moralnych. Nie inaczej relację norm skodyfikowanych w Zbiorze zasad etyki adwokackiej i godności zawodu do ogólnych norm moralnych czy norm etycznych ujmuje się w Kodeksie etyki zawodowej sędziów oraz w Kodeksie etyki zawodowej prokuratorów. Jakkolwiek poszczególne środowiska zawodowe prawników wykonujących różnorodne

J. Bassechesa i I. Korkisa, *Ustrój adwokatury oraz zasady etyki adwokackiej. Uzasadnienie rządowe, orzecznictwo Sądu Najwyższego i organów Adwokatury, orzecznictwo dyscyplinarne, rozporządzenia wykonawcze*, Lwów 1938, w dziale IV, zatytułowanym *Stosunek do sądu i władz oraz zachowanie się przed nimi. Wolność słowa* wyodrębniono aż 5 rozdziałów, których treść oparta była na analizie orzecznictwa dyscyplinarnego w sprawach adwokackich. Zob. szerzej w tej kwestii A. Redzik, *Orzecznictwo dyscyplinarne a kodyfikacja etyki adwokackiej*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych w praktyce. Wzajemne relacje i oczekiwania*, red. G. Borkowski, Lublin 2012, s. 237 i n.

⁷ Zob. w tym zakresie interesujące i instruktywne uwagi J. Naumanna, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej*, s. 302 i n.

⁸ Kwestia normatywnego statusu regulacji zawartych w zbiorach etyki zawodowej stanowi przedmiot kontrowersji i sporów wśród przedstawicieli doktryny. Wydaje się jednak, że za dominujące przyjąć należy stanowisko Trybunału Konstytucyjnego wyrażone w odniesieniu do Kodeksu etyki lekarskiej, wedle którego zbiory etyki zawodowej mają normatywny charakter. Zob. szerzej w tej kwestii: M. Wyrzykowski, *Etyka sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych w praktyce. Wzajemne relacje i oczekiwania*, red. G. Borkowski, Lublin 2012, s. 28 i n.

⁹ Do dobrych obyczajów nawiązuje wprost Zbiór zasad etyki zawodowej prokuratorów, stanowiąc w § 2, że prokurator w każdej sytuacji powinien zachowywać się nienaganne, w szczególności zaś przestrzegać dobrych obyczajów, kierować się zasadami uczciwości, godności i honoru oraz mieć na uwadze poczucie odpowiedzialności i obowiązku. Do dobrych obyczajów odnoszą się także cytowane powyżej regulacje zawarte w Zbiorze zasad etyki zawodowej sędziów.

¹⁰ Znamienne jest to, że w systemie amerykańskim, w którym szczególną rolę i znaczenie przywiązuje się do zasad etyki zawodowej prawników, w skodyfikowanych zbiorach etyki zawodowej „najmniej uwagi poświęca się sprawom oczywistym, jak na przykład ta, że prawnik winien okazywać sądowi szacunek poprzez uprzejme, grzeczne i stosowne zachowanie – to traktuje się jako obowiązek niewymagający wręcz żadnej regulacji, bowiem wynikający z powszechnych zasad dobrego wychowania, obyczajów i moralności” – R. Sarkowicz, *Amerykańska etyka prawnicza*, s. 188.

role i funkcje procesowe doczekały się kodyfikacji zasad etyki zawodowej¹¹, to przecież w każdym z kodeksów etyki sygnalizuje się ścisły i wręcz nierozzerwalny związek z ogólnymi zasadami moralnymi i etycznymi, których przestrzeganie jest koniecznym warunkiem zachowania społecznego prestiżu i zaufania przez pełniących szczególne funkcje społeczne przedstawicieli zawodów prawniczych. Tylko bowiem przy spełnieniu tego warunku możliwe jest realizowanie przez prawników przypisanych im ról społecznych. Trafnie znaczenie prestiżu oraz zaufania społecznego dla pełnienia przez przedstawicieli profesji prawniczych przypisywanych im ról społecznych ujęła podczas pierwszej konferencji poświęconej etyce zawodów prawniczych M. T. Romer, wskazując, że „rola, jaka w życiu społeczeństwa przypada przedstawicielom zawodów prawniczych, w tym przede wszystkim adwokatom, radcom prawnym i sędziom może być realizowana właściwie tylko wtedy, gdy osoby wykonujące te zawody cieszą się społecznym prestiżem. Uzyskanie i utrzymanie tego prestiżu łączy się z etosem sędziego, adwokata czy radcy prawnego. Etos to styl życia. To reguły postępowania. Etos jest pojęciem szerszym niż etyka. Etosu nie da się skodyfikować”¹². Relacje między etosem, moralnością, wreszcie etyką opisową a skodyfikowanymi zasadami etycznymi zawodów prawniczych zdają się być na pierwszy rzut oka klarowne. Etos wyznacza postawy, sposoby zachowania i cele działania profesjonalnych prawników. W ten sposób kształtuje elementy norm etycznych, przystosowując je do określonych prawniczych profesji. Określa i kształtuje etykę zawodową. Etyka to przecież nic innego jak zbiór norm i zasad postępowania, opartych na rozpoznaniu wartości, których urzeczywistnieniu lub ochronie służyć ma właściwe wykonywanie profesji prawniczych. Wszystkie zbiory zasad etyki i godności zawodu opierają się na rozpoznaniu uznawanych w danym środowisku, ale przecież mających ogólnospołeczne znaczenie, wartości, ze względu na które rozmaite zachowania czyni się przedmiotem zakazów lub nakazów¹³. Stanowią zatem formalizację ogólnych reguł wynikających z etosu, moralności, przyjmowanych zasad postępowania, wreszcie wypracowanych przez lata zwyczajów. Czym są w powyższym kontekście normy etyczne określające zasady postępowania, formułujące zakazy, nakazy i postulaty dotyczące zachowania w określonych sytuacjach procesowych przedstawicieli poszczególnych profesji zawodowych? Formalizacją ogólnych zasad dobrego wychowania, ogłady i oso-

¹¹ Warto w tym miejscu przypomnieć, że w polskim systemie prawnym „kodyfikacja” zasad etyki zawodowej przebiegała w specyficzny sposób. Najstarsze ujęte w zbiór zasady wypracowane zostały przez samorząd zawodowy adwokatów. Po ustanowieniu samorządu zawodowego radców prawnych uchwalone zostały zasady etyki zawodowej tej grupy. Na początku XXI wieku Krajowa Rada Sądownictwa opracowała i uchwaliła zbiór zasad etyki zawodowej dla sędziów, w 2012 r. zaś odpowiedni zbiór opracowała i uchwaliła Krajowa Rada Prokuratury. Skodyfikowane zasady etyki zawodowej to zatem na gruncie polskiego porządku prawnego zjawisko stosunkowo nowe. Zasadniczo inaczej kwestia kodyfikacji zasad etyki zawodowej przedstawia się w krajach systemu *common law*, w szczególności zaś w USA. Zob. szerzej R. Sarkowicz, *Amerykańska etyka prawnicza*, s. 5 i n.; por. też A. Redzik, *Orzecznictwo dyscyplinarne*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych*, red. G. Borkowski, s. 237 i n.

¹² M. T. Romer, *Etyka zawodów prawniczych – nowe wyzwania*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych w praktyce. Wzajemne relacje i oczekiwania*, red. G. Borkowski, Lublin 2012, s. 55. Zob. też interesujące uwagi C. Kuleszy, *Wybrane etyczne aspekty „usprawiania” polskiej procedury karnej*, (w:) *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, Warszawa 2008, s. 205 i n.

¹³ T. Pietrzykowski, *Podstawowe wartości zawodów prawniczych*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych w praktyce*, s. 47.

bistej kultury, wymaganych na minimalnym poziomie przy wykonywaniu określonych ról społecznych w skonwencjonalizowanej formie, opartych na specyficznym związku meritum z symboliką i swoiście rozumianą teatralnością¹⁴. Szczególnymi zasadami postępowania, nabudowanymi na ogólnych zasadach etycznych i moralnych, których istnienie uzależnione jest od konwencjonalnej czynności ustanowienia w formie przewidzianej dla kreacji aktu o normatywnym charakterze. Zbiorem reguł odnoszących się do standardów postępowania procesowego, czy wreszcie deklaracją, mającą raczej symboliczne niż realne znaczenie¹⁵. Czy istnieją więzi między skodyfikowanymi zasadami etyki zawodowej prawników a ogólnie przyjętymi zasadami moralnymi i etycznymi oraz przepisami prawa określającymi ustrojową pozycję, procesowe funkcje i role, jak i sposoby postępowania prawników w toku procesu? Wreszcie czy zasady etyki odnoszące się do wzajemnych relacji profesjonalistów wykonujących określone funkcje procesowe mają przeciwstawny czy też komplementarny charakter, czy zasadnie można mówić o odrębnej etyce zawodowej sędziów, adwokatów, radców prawnych i prokuratorów, charakteryzujących się istotnymi różnicami, wynikającymi z odmiennych ról przypisywanych przez ustawodawcę każdej z wymienionych prawniczych profesji? W szczególności zaś czy odmienności reguł etycznych dotyczących poszczególnych profesji prawniczych ujawniają się w kontekście określania wzajemnych relacji podczas wykonywania czynności procesowych, w tym zwłaszcza czynności na sali rozpraw? Czy też zasady etyki mają wspólne źródła i służą realizacji tego samego celu?

5. Poszukując odpowiedzi na tak sformułowane pytania, warto odwołać się do ogólnych norm zawartych w istniejących kodyfikacjach etyki zawodowej. W sposób znamienny i zarazem znaczący kwestię funkcji etyki zawodowej prawników w kontekście pełnionych ról społecznych ujmuje preambuła Kodeksu etyki prawników europejskich (Kodeksu CCBE), której pkt 1.1., zatytułowany *Rola prawnika w społeczeństwie*, zawiera następujące wyjaśnienie: „w społeczeństwie opartym na poszanowaniu prawa prawnik pełni szczególną rolę. Jego obowiązki nie ograniczają się do sumiennego wypełniania zadań wyznaczonych mu w zakresie dozwolonym przepisami prawa. Prawnik winien służyć interesom sprawiedliwości, a także podmiotom, które powierzyły mu dochodzenie i ochronę swoich wolności i praw, przy czym ma obowiązek nie tylko bronić interesów klientów, ale także służyć im poradą. Szacunek dla pracy wykonywanej przez prawnika leży u podstaw praworządnego i demokratycznego społeczeństwa. Rola prawnika nakłada na niego szereg zobowiązań o charakterze prawnym i moralnym (często z pozoru wzajemnie sprzecznych) w stosunku do: – klienta; – sądów oraz innych organów, przed którymi prawnik broni praw klienta lub występuje w jego imieniu; – zawodu prawnika w ogóle, a w szczególności każdego innego przedstawiciela zawodów prawniczych; – społeczeństwa, dla którego istnienie wolnego i niezależnego zawodu związanego poszanowaniem dla zasad ustanowionych przez samych jego przedstawicieli jest podstawowym środkiem ochrony praw człowieka w obliczu władzy państwowej oraz innych

¹⁴ Zob. interesujące rozważania J. Chlebneho, *Dramaturgia sali sądowej. Próba zastosowania kategorii Ervinga Goffmana*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych w praktyce*, s. 73 i n.

¹⁵ Zob. w tej kwestii szerzej D. Dudek, *Prawnik a wolność człowieka (adwokat na tle innych profesji prawniczych)*, (w:) *Iustitia Civitatis Fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, Lublin 2003, s. 811 i n.; G. Borkowski, *Nieskazitelność charakteru a powołanie do wykonywania zawodów prawniczych*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych w praktyce*, s. 205 i n.

interesów społeczeństwa”¹⁶. Z perspektywy polskiej podobne postanowienia zawiera preambuła Kodeksu etyki radcy prawnego, w której podkreśla się, że „istnienie zawodu radcy prawnego jako zawodu zaufania publicznego oraz ukształtowane w toku jego wykonywania ideały i obowiązki etyczne są jedną z gwarancji realizowania zawartej w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zasady demokratycznego państwa prawnego. W Rzeczypospolitej Polskiej radca prawny pełniąc szczególną rolę służy interesom sprawiedliwości, a także podmiotom, które powierzyły mu dochodzenie i ochronę swojej wolności i praw. Jego obowiązki polegają na sumiennym wykonywaniu zawodu, a także przestrzeganiu zasad moralnych i etycznych. Wykonywanie zawodu nakłada na radcę prawnego obowiązki o charakterze prawnym i etycznym wobec: – klienta; – sądów oraz innych organów, przed którymi radca prawny broni praw klienta lub występuje w jego imieniu; – innych radców prawnych i ich samorządu; – społeczeństwa, dla którego istnienie wolnego i niezależnego zawodu związanego z poszanowaniem dla zasad ustanowionych przez jego przedstawicieli jest podstawowym środkiem ochrony praw człowieka”. Jakkolwiek podobnej preambuły nie zawiera Kodeks etyki adwokackiej, to w § 1 Zbioru zawarte zostały najistotniejsze ogólne postanowienia, wskazujące sygnalizowane już powyżej związku etyki zawodowej adwokatów z powszechnymi normami etycznymi, powinność zachowania i ochrony godności zawodu adwokata, w tym w szczególności unikanie zachowań i postępowania, które mogłoby przedstawiciela tej profesji, a tym samym samą profesję, poniżyć w opinii publicznej lub podważyć zaufanie do zawodu, nakaz przestrzegania norm etycznych oraz ochrony godności zawodu. Z kolei w Zbiorze zasad etyki zawodowej sędziów akcentuje się, że „z pełnieniem urzędu sędziego wiążą się szczególne obowiązki oraz ograniczenia osobiste”, podkreśla się powinność „przestrzegania zasad uczciwości, godności, honoru, poczucia obowiązku i zachowania dobrych obyczajów, powinność dbałości o autorytet urzędu, dobro sądu, a także dbałość o dobro wymiaru sprawiedliwości i ustrojową pozycję władzy sądowniczej”.

6. Jakkolwiek przytoczone postanowienia kodeksów etyki zawodowej zaczerpnięte zostały z regulacji dotyczących przedstawicieli różnych profesji prawnych, to łatwo dostrzec wspólny rys wszystkich cytowanych postanowień, tj. wskazanie szczególnej roli prawników w demokratycznym państwie prawnym, służebnej funkcji prawników wobec nadrzędnej idei sprawiedliwości¹⁷, której przestrzeganiu i wymierzaniu służą określone regulacje zawarte w materialnych i proceduralnych przepisach obowiązującego powszechnie prawa. Takie ujęcie roli i funkcji profesji prawnych jest całkowicie niezależne od charakteru pełnionej roli w toku procesu. Każdy z profesjonalnych uczestników procesu pełni funkcję związaną z wymiarem sprawiedliwości, realizując część powierzonych mu przez prawodawcę zadań. Trafnie w powyższym kontekście konstatuje M. T. Romer, że mimo iż „specyfika zawodów prawnych prowadzi do pewnej dyferencjacji norm etycznych”, „odpowiadającej wymaganiom stawianym wykonywaniu każdego z zawodów prawnych”, to jednak „wspólne wszystkim: sędziom,

¹⁶ Zob. Kodeks etyki prawników europejskich (Kodeks CCBE), (w:) *Etyka zawodów prawnych w praktyce*, s. 300.

¹⁷ O pojęciu sprawiedliwości w wymiarze sprawiedliwości interesująco piszą S. Dąbrowski i A. Łazarska, *O sprawiedliwości*, s. 9–17.

adwokatom i radcom prawnym są takie normy etyczne jak obiektywność, sprawiedliwość, rzetelność, bezstronność, uczciwość, prawdomówność, poszanowanie godności człowieka, dyskrekcja, przestrzeganie tajemnicy zawodowej¹⁸. Wskazane przymioty to nic innego jak cechy przyzwoitego, uczciwego i rzetelnego człowieka, wyznaczające sposób postępowania, także, a w przypadku przedstawicieli profesji prawniczych przede wszystkim, w toku wykonywania czynności zawodowych. Analizując powołane zapisy zbiorów etyki zawodowej przedstawicieli poszczególnych profesji prawniczych, dostrzec można, że cechy osobowe przeplatają się z regułami wykonywania czynności zawodowych, tworząc nierozzerwalny wzorzec postępowania. Jego właściwe znaczenie ujawnia się w pełni dopiero po powiązaniu z określonymi regulacjami zawartymi w obowiązujących przepisach prawa, regulującymi przede wszystkim na poziomie proceduralnym tryb, sposób i formę dokonywania określonych czynności konwencjonalnych. To, co tyczy się czynności zawodowych, wykonywanych w ramach obowiązującego porządku prawnego, w przypadku profesjonalnych prawników wyznaczone jest przede wszystkim i w pierwszej kolejności przez obowiązujące przepisy prawa. Normy etyki zawodowej, przyjmowane powszechnie w danej grupie zawodowej standardy postępowania, wykształcone zwyczajem to jedynie i aż elementy konkretyzujące zawarte w przepisach prawa regulacje, dopełniające i precyzujące wzorce powinnego zachowania w tych sferach, których z różnorodnych powodów prawodawca jednoznacznie, a częstokroć w ogóle, nie uregulował¹⁹. Przyjmując taki punkt widzenia, można twierdzić, że normy etyki zawodowej oraz reguły służące ochronie godności zawodów prawniczych to elementy służące do konkretyzacji norm postępowania, zasadniczo dekodowanych z obowiązujących przepisów prawa²⁰. W tym ujęciu kodeksy etyki zawodowej oraz wypracowane na podstawie zawartych w nich regulacji standardy postępowania stanowią element obowiązującego porządku prawnego, służąc przede wszystkim określeniu tych aspektów związanych z wykonywaniem w praktyce poszczególnych profesji prawniczych, które mają zasadnicze znaczenie z punktu widzenia stanowiących element etosu zawodowego wzorców postępowania. W istocie wyrażają w formie charakterystycznej dla aktów normatywnych to, co na poziomie ogólnym określane jest jako szczególne wymagania i zobowiązania moralne prawników, związane z wykonywaniem funkcji składających się na proces wymierzania sprawiedliwości. Etyczne zasady wykonywania poszczególnych zawodów prawniczych stanowią w tym ujęciu jeden z elementów składających się na standard rzetelnego procesu, służą realizacji sprawiedliwości formalnej, a także sprawiedliwości materialnej²¹. Wymiar sprawiedliwości stanowi bowiem

¹⁸ M. T. Romer, *Etyka zawodów prawniczych*, (w:) *Etyka zawodów prawniczych*, red. G. Borkowski, s. 55.

¹⁹ Por. też interesujące uwagi R. Sarkowicza, *Amerykańska etyka prawnicza*, s. 188 i n.

²⁰ W podobny sposób ujmuje zasady etyki zawodowej J. Chlebny, wskazując, że sporowi prowadzonemu na sali sądowej towarzyszy „dramaturgia”, będąca ważnym elementem procesu. „Punktem odniesienia są przede wszystkim prawne regulacje procedury regulujące sposób zachowania na sali sądowej, które wynikają z ustanowionych przepisów, ale nie wyczerpują one możliwości opisu i oceny zachowania sędziego i pełnomocników stron”. Zawarte w nich regulacje dotyczą jednak przede wszystkim zachowań, z którymi przepisy prawa łączą określone skutki, częstokroć konwencjonalne. „Do zachowań, z którymi przepisy prawne nie wiążą skutków prawnych odnosić się mogą natomiast kodeksy etyczne zawodów prawniczych. Z postanowień tych można wyprowadzić wskazówki co do formy zachowania na sali sądowej” – *Dramaturgia sali sądowej*, s. 75–76.

²¹ W taki też sposób relacje między obowiązującymi przepisami prawa a zasadami etyki zawodowej ujmuje

w istocie jeden z istotniejszych instrumentów społecznego sterowania, opartych na sformalizowanych mechanizmach służących do rozwiązywania konfliktów społecznych poprzez udzielanie ochrony prawnej zagrożonym lub naruszonym dobrom prawnym, a przez to przywracaniu, w takim stopniu, w jakim jest to możliwe w realiach konkretnej sprawy, stanu równowagi społecznej. Wymierzanie sprawiedliwości opiera się na władztwie publicznym, wynikającym z obowiązującego porządku prawnego chronionego przez autorytet państwa, jednak jego efektywność w istotnym stopniu uzależniona jest od społecznej akceptacji. Ta zaś co najmniej w części zasadza się na społecznym prestiżu i zaufaniu do organów wymiaru sprawiedliwości w sensie instytucjonalnym, a w perspektywie personalnej na społecznym zaufaniu i prestiżu profesjonalnych prawników wykonujących swoje czynności zawodowe, a tym samym pełniących określone role i funkcje w procesie wymierzania sprawiedliwości²². W tej perspektywie standardy i reguły etyczne wykonywania zawodów prawniczych stanowią element sprawiedliwości formalnej, służący realizacji sprawiedliwości materialnej.

7. Jeśli spojrzeć z powyższej perspektywy na zasady etyki i godności wykonywania zawodów prawniczych, zdaje się nie budzić wątpliwości, że odgrywają one istotną rolę w każdym systemie prawa. Szczęólnego znaczenia nabierają jednak na gruncie tych porządków prawnych, które oparte są na takich rozwiązaniach (modelach), których istota polega m.in. na zakreśleniu przeciwstawnych ról procesowych profesjonalistów, z założenia pozostających w sporze i reprezentujących sprzeczne interesy, których spór rozstrzygany ma być przez niezawisły, bezstronny i niezaangażowany sąd, pozostający w roli arbitra. Stwarza to szczególne wyzwania oraz nakłada szczególne powinności na prawników, nie tylko merytoryczne, wynikające z obowiązujących przepisów prawa, ale także etyczne, związane ze standardem pełnienia określonych ról procesowych²³. Z tego punktu widzenia zagadnienie wzajemnych relacji między oskarżycielem, obrońcą i sądem w sprawach karnych postrzegać należy zarówno z punktu widzenia obowiązującego modelu postępowania karnego, opartego na etapie jurysdykcyjnym na dominującej i zarazem paternalistycznej roli sądu, zobligowanego do podejmowania z urzędu wszelkich działań i czynności mających na celu pełne wyjaśnienie sprawy i wydanie

C. Kulesza, podkreślając w odniesieniu do prokuratorów, że „w związku z tym, że same procedury stosowane w trybach konsensualnych stwarzają zagrożenia dla osiągnięcia sprawiedliwości proceduralnej, wiele zależy od etyki prokuratorskiej” – *Wybrane etyczne aspekty „usprawniania” polskiej procedury karnej*, (w:) *Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi*, red. A. Gerecka-Żołyńska, P. Górecki, H. Paluszkiwicz, P. Wiliński, Warszawa 2008, s. 211.

²² W pełni podzielić należy stanowisko C. Kuleszy, wskazującego, że „do najważniejszych zasad etyki zawodów prawniczych, mających istotne znaczenie w dziedzinie procesu karnego, należy zasada zaufania rozumiana w sensie normatywnym jako obowiązek ochrony stosunku zaufania. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu o zasadzie zaufania w etyce prawniczej możemy mówić w dwóch aspektach. W pierwszym oznacza ona obowiązek dbania o zaufanie klienta do prawnika, a więc dotyczy konkretnych relacji prawnik–klient. W drugim oznacza ona obowiązek o zaufanie społeczeństwa do prawników i zawodów prawniczych, a więc dotyczy relacji niezindywidualizowanych” – *Wybrane etyczne aspekty „usprawniania”*, (w:) *Skargowy model procesu karnego*, s. 209.

²³ Trafnie podkreśla R. Sarkowicz, że kontraduktoryjny model procesu, karnego i cywilnego „w oczywisty sposób wpływa na pozycję stron i nakłada szczególną odpowiedzialność na reprezentujących je prawników. Stąd też tak duża uwaga społeczna zwrócona jest na prawników i domaganie się przez społeczeństwo jasnych, czytelnych i etycznie ugruntowanych zasad działania tej grupy zawodowej” – R. Sarkowicz, *Amerykańska etyka prawnicza*, s. 16.

adekwatnego rozstrzygnięcia, jak i w perspektywie projektowanej zmiany modelu postępowania karnego przyjętej w opracowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości RP projekcie nowelizacji polskiej procedury karnej, uchwalonej w dniu 27 września 2013 r.²⁴ Nie podejmuję w tym miejscu nawet próby naszkicowania zakresu i charakteru projektowanych zmian, wskazać jednak trzeba, że opracowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego projekt nowelizacji procedury karnej uchwalony w dniu 27 września 2013 r. zawiera propozycję zasadniczej zmiany modelu procesu karnego, sprowadzającą się do przekształcenia aktualnie obowiązującego modelu o wyraźnej dominacji elementów inkwizycyjnych w postępowaniu przygotowawczym oraz znaczącym udziale zasady inkwizycyjności w postępowaniu jurysdykcyjnym w regulację o zwiększonej liczbie elementów kontradiktoryjnych²⁵. Z uwagi na przyjęte przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości założenia stanowiące podstawę teoretyczną wszystkich zawartych w uchwalonej nowelizacji k.p.k. regulacji szczegółowych²⁶ znaczenie projektowanej zmiany normatywnej zdecydowanie wykracza poza „zwykłą” nowelizację prawa procesowego. Po raz pierwszy bowiem zdecydowano się na korektę mieszanego modelu procesu karnego, na którym oparte były wszystkie uchwalone w XX w. kodyfikacje procesowe²⁷. Cechą charakterystyczną funkcjonującego w Polsce od 1928 r. mieszanego modelu procesu karnego jest wyraźna dominacja zasady inkwizycyjnej na etapie postępowania przygotowawczego oraz nieznacząca przewaga elementów kontradiktoryjnych na etapie postępowania jurysdykcyjnego, której towarzyszy jednak zachowanie

²⁴ Na odmienną rolę zasad etyki prawniczej w inkwizycyjnym i kontradiktoryjnym procesie zwraca uwagę R. Sarkowicz, *Amerykańska etyka prawnicza*, s. 14 i n.

²⁵ Co do charakteru i zakresu projektowanych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości zmian w ustawie procesowej zob. m.in. P. Hofmański, *Prawda materialna w kontradiktoryjnym procesie karnym*, CzPKiNP 2011, s. 161 i n.; P. Kardas, *Mieszany, kontradiktoryjny czy inkwizycyjny proces karny. Uwagi o kierunkach projektowanych zmian kodeksu postępowania karnego*, (w:) *Księga dedykowana dr Ewie Weigend*, red. S. Waltoś, CzPKiNP 2011, Rok XV, s. 181 i n.; tenże, *Zasada prawdy materialnej a kontradiktoryjność postępowania dowodowego. Przeciwwstawne czy komplementarne zasady procesu karnego? (Rozważania o znaczeniu analiz dogmatycznych w procesie przygotowywania zmiany normatywnej na przykładzie prac legislacyjnych nad projektem nowelizacji kodeksu postępowania karnego)*, (w:) *Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego. Konferencje Naukowe Izby Adwokackiej we Wrocławiu*, red. J. Giezek, Warszawa 2012, s. 37–78; J. Jodłowski, *Wpływ ograniczenia inicjatywy dowodowej sądu na realizację zasady prawdy materialnej w postępowaniu karnym*, CzPKiNP 2012, nr 2, s. 159 i n.; P. Kowalski, *Zasada kontradiktoryjności procesu karnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*, „Palestra” 2012, nr 7–8, s. 73 i n.; M. Dąbrowska-Kardas, *W kierunku kontradiktoryjności procesu karnego*, „Mida” 2011, nr 3; M. Czajka, *W stronę kontradiktoryjności procesu karnego – głos sędziego*, „Mida” 2011, nr 8; B. Nita, A. Światłowski, *Kontradiktoryjny proces karny (między prawdą materialną a szybkością postępowania)*, PiP 2012, z. 1, s. 33 i n.

²⁶ Zob. szerzej w tej kwestii uzasadnienie projektu nowelizacji Kodeksu postępowania karnego przygotowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości RP, zamieszczone na stronie <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/projekty-aktow-prawnych/>

²⁷ Zob. szerzej w tej kwestii M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1989, s. 157 i n.; J. Tylman, T. Grzegorzczak, *Polskie postępowanie karne*, wyd. 7, Warszawa 2009, s. 76 i n.; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2008, s. 121 i n.; A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 27 i n.; J. Tylman, *Zasada bezpośredniości na tle zmian w polskim prawie karnym procesowym*, (w:) *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdry*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 125 i n. oraz powołana tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.

w istotnym zakresie aspektów inkwizycyjności²⁸. W znanej z piśmiennictwa oraz praktyki wersji procesu mieszanego na poziomie regulacji etycznych szczególnie znaczenie mają zasady określające sposób postępowania sędziów²⁹. To bowiem sędziowie pełnią dominującą rolę w procesie, od ich postawy i aktywności uzależnione jest ostateczne rozstrzygnięcie wniesionej przed sąd przez strony sprawy, rola oskarżyciela i obrońcy ma zaś w istocie subsydiarny charakter³⁰. Jakkolwiek prawodawca nakłada na obrońcę i oskarżyciela określone powinności, to właśnie z uwagi na rolę i funkcję sądu, zobowiązanego do podejmowania wszelkich działań i czynności zmierzających do wyjaśnienia wszystkich aspektów rozpoznawanej sprawy niezależnie od woli i aktywności stron toczzonego sporu, wynikające z przepisów prawa powinności nie mają pierwszorzędного znaczenia, bowiem ich niewypełnienie przez oskarżyciela i obrońcę nie wpływa, a przynajmniej z modelowego punktu widzenia nie powinno wpływać, na treść ostatecznego rozstrzygnięcia. Wszak ewentualne zaniechania i błędy oskarżyciela oraz obrońcy winny być wedle założenia prawodawcy sanowane przez działania sądu, w istocie pełniącego wyraźnie zaznaczoną paternalizmem rolę wobec oskarżonego i pokrzywdzonego³¹. To sprawia, że rozwiązania proceduralne oparte na modelu inkwizycyjnym skutkują określonymi postawami w praktyce, w szczególności zaś wyraźnie dostrzeganym na gruncie polskiego procesu karnego brakiem dostatecznej aktywności procesowej oskarżyciela i obrońcy w toku postępowania jurysdykcyjnego. Takie ukształtowanie procesu sprawia zarazem, że rola precyzujących określone rozwiązania ustawowe zasad etyki zawodowej obrońców i oskarżycieli jest wyraźnie mniej znacząca niż w modelu opartym na zasadzie pełnej lub co najmniej dominującej kontradiktoryjności. Inkwizycyjny model postępowania jurysdykcyjnego generuje jednak związane z nim genetycznie poważne komplikacje, trudności i zagrożenia dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Z perspektywy pragmatycznej inkwizycyjny proces karny prowadzi do trudnej do wyeliminowania powtarzalności czynności dowodowych, realizowanych dwukrotnie: raz na etapie postępowania przygotowawczego, następnie zaś w toku postępowania przed sądem. Z perspektywy etycznej generuje szczególne niebezpieczeństwa po stronie sądu, nie tylko rozstrzygającego prowadzony przez strony procesu spór, ale także ustawowo zobowiązanego do podejmowania z własnej inicjatywy działań zmierzających do wyjaśnienia wniesionej przez oskarżyciela publicznej sprawy, przeprowadzania dowodów, uzupełniania postępo-

²⁸ Zob. szerzej w tej kwestii P. Kardas, *Garść refleksji o standardzie rzetelnego procesu w kontekście zasady prawdy materialnej oraz konstrukcji czynności sądowych w postępowaniu przygotowawczym*, (w:) *Rzetelny proces karny. Materiały z konferencji naukowej, Trzebiezowice, 17–19 września 2009 r.*, red. J. Skorupka, W. Jasiński, Warszawa 2010, s. 145 i n.

²⁹ Zob. uwagi R. Sarkowicz, *Amerykańska etyka prawnicza*, s. 14 i n. oraz s. 188 i n.

³⁰ Zob. w tej kwestii interesujące uwagi C. Kuleszy, *Od obrony formalnej do obrony realnej? Nowa rola obrońcy w projekcie reformy procedury karnej*, (w:) *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga Jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013, s. 462 i n.

³¹ Trzeba jednak zaznaczyć, że w piśmiennictwie procesowym wskazuje się istotne znaczenie zasad etyki zawodowej obrońców i oskarżycieli, jako elementów współkształtujących prawidłowy przebieg zdominowanego przez elementy inkwizycyjne procesu karnego, w szczególności w jego stadium przygotowawczym. Zob. szerzej C. Kulesza, *Wybrane etyczne aspekty „usprawiania”*, s. 205 i n. oraz powołana tam literatura przedmiotu i orzecznictwo.

wania, korygowania zarzutów *etc.* Takie usytuowanie sądu rodzi nierozzerwalnie związane z procesem inkwizycyjnym ryzyko zaangażowania sądu po jednej ze stron, stanowiące zagrożenie dla fundamentalnej zasady bezstronności³². Mankamenty procesu o wyraźnej dominacji elementów inkwizycyjnych stanowiły na przestrzeni ostatnich lat przedmiot krytycznych wypowiedzi przedstawicieli doktryny procesu karnego, skutkujących podejmowanymi w różnych kontekstach próbami sanacji najistotniejszych wad polskiego procesu karnego poprzez nowelizację Kodeksu postępowania karnego. Wprowadzane sukcesywnie, bez mała od chwili wejścia w życie k.p.k. z 1997 r., zmiany, nie naruszając istoty mieszanego modelu procesu, nie mogły doprowadzić do satysfakcjonującej zmiany praktyki stosowania prawa. Stąd też poszukując racjonalnej i zarazem skutecznej metody sanacji wadliwości polskiej procedury karnej, ustawodawca zdecydował się przyjąć w noweli z września 2013 r. rozwiązanie w pewnym zakresie radykalne, zmierzające do istotnej, a zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny procesu karnego fundamentalnej, modyfikacji modelu procesu karnego na etapie jurysdykcyjnym. Jej istota sprowadza się do zaakcentowania znaczenia kontradyktoryjności postępowania dowodowego przed sądem, a w konsekwencji zastąpienia dominującej aktualnie oficjalności i inkwizycyjności postępowania dowodowego realizowanego przez sąd zasadą przeprowadzania dowodów przez strony, przy zachowaniu przez sąd pozycji „biernego arbitra”³³. Konsekwencją tej zmiany jest odmienny rozkład ciężaru dowodu i ciężaru dowodzenia³⁴, a także przeniesienie odpowiedzialności za wynik procesu z sądu, z czym mieliśmy do czynienia na gruncie poprzednio obowiązujących regulacji procesowych, na strony postępowania³⁵. Drugim elementem charakteryzującym wprowadzone zmiany jest poszerzenie zakresu wykorzystywania w procesie karnym instytucji konsensualnych, w tym w szczególności uregulowanego w art. 335 k.p.k. skazania bez przeprowadzenia rozprawy oraz przewidzianej w art. 387 k.p.k. instytucji dobrowolnego poddania się karze, przy zachowaniu niezmienionej normatywnej istoty konsensualizmu. Z uwagi na ich następczy charakter, a dokładniej oparcie konsen-

³² Zob. szerzej w tej kwestii: C. Kulesza, *Efektywność udziału obrońcy w procesie karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Kraków 2005, s. 96 i n.

³³ Model obowiązujący na gruncie przepisów sprzed nowelizacji określano powszechnie jako względnie inkwizycyjny, akcentując przewagę elementów inkwizycyjnych nad kontradyktoryjnymi. Model wprowadzany na mocy uchwalonej nowelizacji określać można jako względnie kontradyktoryjny, akcentując tym samym przewagę elementów kontradyktoryjnych. Zob. w tej kwestii m.in. P. Kardas, *Mieszany, kontradyktoryjny czy inkwizycyjny proces karny*, s. 181 i n.; J. Skorupka, *W kierunku kontradyktoryjnej rozprawy głównej*, (w:) *Awokatatura jako uczestnik procesu legislacyjnego*, red. J. Giezek, A. Malicki, Warszawa 2012, s. 38 i n. To, że projektowana nowelizacja realizowana pod hasłem zwiększenia kontradyktoryjności postępowania dowodowego nie narusza istoty mieszanego modelu procesu, od początku akcentowali twórcy tego rozwiązania. Zob. w szczególności P. Hofmański, S. Zabłocki, *O modelu postępowania przygotowawczego i sądowego (W związku z pracami Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego)*, (w:) *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, red. B. Stańdo-Kawecka, K. Krajewski, Warszawa 2011, s. 173–181; P. Hofmański, *Prawda materialna w kontradyktoryjnym procesie karnym*, (w:) *Księga dedykowana dr Ewie Weigend*, red. S. Waltoś, CzPKiNP 2011, Rok XV, s. 161 i n.

³⁴ Zob. interesujące uwagi J. Skorupki, *Ciężar dowodu i ciężar dowodzenia w procesie karnym*, (w:) *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, red. T. Grzegorzczak, Warszawa 2011, s. 123 i n.

³⁵ Zob. też niezwykle interesujące uwagi P. Wilińskiego, *Konsensualizm a kontradyktoryjność w polskim procesie karnym w świetle projektowanych zmian*, (w:) *Awokatatura a aktualny model procedur sądowych*, red. J. Giezek, A. Malicki, Warszawa 2013, s. 23 i n.

sualizmu na niebudzących wątpliwości ustaleniach co do osoby sprawcy, okoliczności faktycznych, kwalifikacji prawnej oraz winy sprawcy, zasadnicze, wręcz fundamentalne, znaczenie ma w przypadku instytucji konsensualnych przygotowawcze stadium procesu. To właśnie w toku postępowania przygotowawczego przeprowadzane są, dokumentowane w odpowiedni sposób i gromadzone w aktach, dowody, na podstawie których dochodzić może do stwierdzenia sprawstwa i winy konkretnej osoby, stanowiących wstępny warunek porozumień co do kary, środków karnych, obowiązku naprawienia szkody, wreszcie kosztów postępowania³⁶. Postępowanie przygotowawcze zachowuje bowiem także na gruncie znowelizowanych przepisów zasadniczo inkwizycyjny charakter. Tym samym w świetle uchwalonej nowelizacji proces karny w zależności od tego, czy prowadzony będzie w pełnym zakresie na podstawie kontradiktoryjnego postępowania jurysdykcyjnego, czy też rozstrzygany przy wykorzystaniu instytucji konsensualnych, będzie się opierał na odmiennych zasadach.

9. Już wskazane wyżej najbardziej charakterystyczne rysy uchwalonej w dniu 27 września 2013 r. nowelizacji przesądzają, że przynosi z sobą zasadnicze zmiany reguł pełnienia funkcji procesowych przez obrońcę³⁷ oraz oskarżyciela³⁸. Zmienia także w istotny sposób funkcje i zadania sądu, odmiennie zakreślając jego rolę i pozycję w toku postępowania rozpoznawczego. Wprowadzone na mocy tej regulacji rozwiązania stawiają przed przedstawicielami profesji sędziowskiej, prokuratorskiej i adwokackiej nowe zadania, stwarzając jednocześnie wiele wyzwań i zagrożeń, niewystępujących na gruncie poprzednio obowiązujących regulacji procesowych. W konsekwencji – z uwagi na wprowadzone zmiany – ponownego przemyślenia i ukształtowania wymagają zasady pełnienia funkcji sędziego, oskarżyciela i obrońcy w kontradiktoryjnym procesie karnym, w tym także potrzebna jest modyfikacja zasad deontologii i etyki zawodowej. Próba zarysowania niektórych konsekwencji wynikających z uchwalonej nowelizacji dla etycznych i deontologicznych zasad wykonywania funkcji procesowych przez przedstawicieli profesji prawniczych przedstawiona zostanie w drugiej części niniejszego opracowania.

³⁶ O znaczeniu dowodów przeprowadzonych w postępowaniu przygotowawczym dla trybów konsensualnych zmiennie piszą T. Grzegorzcyk i J. Tylman, podkreślając, że „oczywista więc staje się konieczność opierania przez sądy rozstrzygnięć na materiale dowodowym z postępowania przygotowawczego. Z punktu widzenia zasady bezpośredniości nie ma przy tym istotniejszego znaczenia, czy przyjmuje się, że podstawę dowodową wyroku skazującego stanowią materiały dowodowe zgromadzone w postępowaniu przygotowawczym (w całości), czy też sąd, wyrokując w trybie konsensualnym, w rzeczywistości dokonuje własnych ustaleń faktycznych – tyle że nie w efekcie przeprowadzenia postępowania dowodowego uwzględniającego wymagania zasady bezpośredniości oraz reguły dowodzenia ścisłego. Owe własne ustalenia faktyczne sądu są wynikiem dowodzenia swobodnego, przeprowadzonego w warunkach ograniczonego lub wyłączzonego formalizmu, przejawiającego się przede wszystkim w zapoznaniu się sądu z aktami postępowania przygotowawczego” – *Polskie postępowanie karne*, s. 103.

³⁷ Co do znaczenia nowelizacji procedury karnej dla realizacji funkcji obrony zob. m.in. C. Kulesza, *Od obrony formalnej do obrony realnej?*, s. 462 i n.; P. Wiliński, *Konsensualizm a kontradiktoryjność w polskim procesie karnym*, s. 23 i n.; P. Kardas, *Obrońca i oskarżyciel w procesie karnym – granice kontradiktoryjności a możliwość współpracy*, (w:) *Współczesna adwokatura wobec innych zawodów prawniczych*, red. J. Giezek, Warszawa 2011, s. 29–62.

³⁸ Co do znaczenia nowelizacji procedury karnej dla realizacji funkcji ścigania i oskarżenia zob. m.in. uwagi R. Hernanda, *Uwaga kilka na temat nowego modelu procedury karnej*, (w:) *Konferencje Izby Adwokackiej we Wrocławiu. Adwokatura a modele procedur sądowych*, red. J. Giezek, A. Malicki, Warszawa 2013, s. 41–57.

Summary

Piotr Kardas

A COUPLE OF REMARKS ON THE FUNCTION AND SIGNIFICANCE OF ETHICAL AND DEONTOLOGICAL STANDARDS OF PERFORMING LEGAL PROFESSIONS

The text is dedicated to the analysis of the function and normative status of ethical and deontological principles concerning legal professions. It presents the normative status and the functions of ethical standards in a democratic state under the rule of law, their relationships with the existing law regulations and their role in the procedural and material norms reconstruction process. Moreover, it includes some remarks on the role and significance of ethical and deontological principles in the criminal trial, considering dissimilarities connected with different models thereof. The author also comments on the role and importance of universal elements of ethical principles concerning all legal professions and the importance of particular principles. He emphasizes the special role of ethical and deontological principles in the adversarial criminal trial and the need to develop a new ethical and deontological standard for legal professions arising from the amendment to the code of criminal procedure adopted on 27th September 2013.

KEY WORDS: professional ethics, ethical and deontological norms, democratic state under the rule of law, criminal procedure, inquisitorial and adversarial criminal trial, performing legal professions

POJĘCIA KLUCZOWE: etyka zawodowa, normy etyczne i deontologiczne, demokratyczne państwo prawne, procedura karna, inkwizycyjny i kontradiktoryjny proces karny, wykonywanie zawodów prawniczych